

Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Ekonomisi ve Çevre Etiği İlişkisi

Melike DOĞAN^{1,*}, Destan SEÇME¹, Doç. Dr. Murat AKTEN²

¹Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Isparta, Türkiye

²Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Isparta, Türkiye

*melikedogan28@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmada, sürdürülebilir kalkınma bağlamında, antroposentrik-antroposentrik olmayan etik tartışmaların eleştirel bir analizi sunulmaktadır. Geleneksel olarak, insan merkezli kimseler, doğanın bazı özelliklerinin insanlar için ne kadar kullanışlı olduğu yönünde, çevreyi araçsal olarak değerlendirecek kişiler olarak kabul edilir. Buna karşılık, antroposentrikler doğayı içsel olarak kendi başına değer verirler.

Sürdürülebilir kalkınma farklı insanlara farklı şeyler ifade etmektedir. Bazılarına göre, sürdürülebilir kalkınmanın özü, parasal patlama ve iflas döngülerinin önlendiği sürekli ekonomik büyümedir. Teknolojik ilerlemeler doğal kaynakların tüketimine ayak uydurduğu sürece, gelecek nesillerin kendine kıyasla eşit ya da daha iyi bir yaşam standardı yaşayabileceğinden emin olabilirken başkalarına göre ise, sürdürülebilir bir toplum, yeryüzünün değiştirilemeyen yönlerini koruyarak büyümeyi arttırmak için yenilenebilir kaynaklara yönelmelidir. Sonuç olarak büyüme, temel bir yaşam ihtiyacı olarak devam etmeli, ancak gelecek kuşaklar ve yaşadıkları çevre pahasına olmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Çevre Ekonomisi, Çevre Etiği

Environmental Economy and Environmental Ethics in the Framework of Sustainable Development

ABSTRACT

This paper presents a critical analysis of the anthropocentric-nonanthropocentric ethical debate in the context of sustainable development. Traditionally, anthropocentrists are regarded as those who value the environment instrumentally, for the usefulness which certain features of nature have for humans. By contrast, nonanthropocentrists value nature intrinsically, in its own right.

Sustainable development means different things to different people. To some, the essence of sustainable development is sustained economic growth, where cycles of monetary boom and bust are avoided. So long as technological advances keep pace with consumption of natural resources, we may feel assured that future generations will be able to experience an equal or improved standard of living compared to our own. To others, a sustainable society must turn to renewable resources to enhance growth, whilst protecting those aspects of the environment that cannot be replaced. Consequently, growth should continue, as a basic need of life, but not at the expense of future generation and the environment they inhabit.

Key words: Sustainable Development, Environmental Economy, Environmental Ethics

GİRİŞ

Günümüz dünya düzeninde küreselleşmeyle birlikte rekabetçilik de hızla artmaktadır. Böylesi “zorlu” bir ortamda ekonomiler için hedeflenen de yalnızca günü kurtaran tedbirler almak değil, mevcudu koruyarak geliştirmektir. Bu da bir bakıma kalkınma kavramının temelini oluşturmaktadır, yani “Bir konu veya alanda gelişme/ilerleme, ulusal ekonominin bütüncül olarak ele alınarak istenilen düzeye ulaşması”. Buraya kadar sorunsuz görünen bu olguda aslında temel bir eksiklik mevcuttur: Sürdürülebilirlik.

Klasik kalkınma teorilerinde bulunan temel durum ekonominin niceliksel boyutlarına odaklanmasıdır. Kalkınmanın bu niceliksel boyutlarına odaklanılırken ise çevre ve sosyal değerler göz önünde bulundurulmamıştır. Özellikle sanayileşmenin hız kazanmasıyla birlikte mal ve hizmet üretimi bir kalkınma göstergesi olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Ancak artan dünya nüfusu ve ihtiyaçları ile küreselleşme doğal kaynaklar üstündeki baskıyı günden güne daha da artırmaya başlamış, doğanın “taşıma kapasitesi” sınırlara dayanmış ve hatta aşılmıştır. Bu durum ekonomik kalkınmanın doğal kaynaklara yönelik ihtiyacını ve çevreyle olan bağlantısını gözler önüne sermektedir. Böylelikle de kalkınmanın sürdürülebilirliği tartışılmaya başlanmıştır.

Önceleri tükenmeyeceği düşünülen doğal kaynakların, sanayi devriminin getirdiği hızlı üretim ve tüketim süreci içinde tükenmeye başladığı görülmüş, ayrıca yeni üretim ve tüketim ilişkilerinin ekolojik dengeyi bozduğu fark edilmiştir. Özellikle, Londra’da 1952 yılında hava kirliliğisebebiyle dört binden fazla kişinin ölmesi insanlığı çevresorunlarına karşı daha duyarlı olmaya iten dönüm noktalarından biri olmuştur. Çevre sorunsalikonusunda yaşanan bu algı değişikliği ile birlikte, insan ve çevre ilişkilerinde ekosistemin insandışındaki canlı ve cansız öğelerine de değer veren yeni yaklaşımlar doğmuştur. Temelde insanmerkezli etik yaklaşımdan sapma olarak adlandırabileceğimiz bu yeni çevre etiği yaklaşımlarını“canlı merkezli” (biocentric) ve “çevre merkezli” (ecocentric) etik yaklaşımlar olarak gruplandırılır (Ergün ve Çobanoğlu, 2012).

Canlı merkezli yaklaşım; insan dışındaki diğer canlıları da içsel değer taşıyan varlıklar olarak kabul etmektedir. Canlı merkezli etikle birlikte diğer canlılar da etik değerlendirmeye konu olmaya başlamışlardır.

İnsan merkezli ve canlı merkezli etik olarak gelişim gösteren çevre etiği yaklaşımlarının sonuncusu ise çevre merkezli yaklaşımlardır. Bu başlık altında incelenebilecek ekofeminizm, derin ekoloji, toplumsal ekoloji, ekofaşizm gibi birçok akım bulunsa da, çevre merkezli etikanlayışın temel varsayımı; insanı, canlı ve cansız varlıkları sistem yaklaşımı içinde bir bütün olarak ele alması, diğer varlıkları insana olan faydasına göre değerlendirmeyip, onları varoluşlarısebebiyle etik değere layık görmesidir. Çevre merkezli etiğin varlıklara verdiği bu değere “içseldeğer” denmektedir (Ergün ve Çobanoğlu, 2012).

1970’li yılların sonuna doğru uluslararası düzeyde üzerinde durulmaya başlanan sürdürülebilir kalkınma ve çevre bağlantısı, Türkiye’de de planlı döneme geçişle birlikte etkisini hissettirmeye başlamıştır. Ulusal kalkınma planlarında ve stratejilerde sıkça yer bulan çevresel sorunlar ve kalkınma üzerindeki etkisi pek çok kesim tarafından bilinir hale gelmiştir. Ancak içinde yeni iş kolları ve istihdam gibi oldukça önemli iki unsuru da barındıran bu bağlantıya yönelik atılan adımların stratejilerden daha öteye geçerek uygulanması gereği ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve çevresel kalkınma olmak üzere üç temel ayağından biri olan “çevre” üzerinde odaklanmakta, mevcut durumu ve geçmişten günümüze değin kaydedilen gelişmeleri ortaya koymakta, yeni yaklaşımları değerlendirmektedir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Son 20 yıl içerisinde dünya nüfusu 7 milyar kişiye yaklaşmıştır. Küreselleşme ile birlikte de küresel ekonomi hızla büyümüştür. 1990 yılında dünya genelinde kişi başına düşen gayri safi milli hâsıla (GSMH) 4.063 USD iken 2009 yılına gelindiğinde bu rakam ikiye katlanarak 8.727 USD'ye ulaşmıştır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekonomilerde büyüme, kalkınmanın hızlandırılması, işsizliğin önüne geçilmesi, enflasyonun kontrolü gibi kısa vadeli politik hareketlere öncelik verilmiştir (Dulupçu M. A.2001). Ancak bütün bunlar gerçekleşirken kalkınma ekonomisine yönelik eleştiriler artmaya başlamış, nüfus artışı ve sanayileşme ile birlikte doğal kaynaklara olan talebin ve bu kaynaklar üzerindeki baskının artışı küresel boyuttaki zenginliğin ve üretim-tüketim faaliyetlerinin devamlılığı konusunda sorgulamaların ihtiyacını gözler önüne sermiştir. Bu noktada toplumların gelişiminin devamlılığının yalnızca ekonomik açıdan değerlendirilmesi yerine ekonomik, sosyal ve çevresel unsurları bir arada barındıran daha kapsamlı bir değerlendirmeye gidilmeye başlanmıştır. Böylelikle çok boyutlu bir kavram olan “sürdürülebilir kalkınma” ortaya atılmıştır (Han E. ve Kaya A. A. 2008).

Tarihçe ve Tanım

Her ne kadar 1970'li yıllarda tartışılmaya başlanmış olsa da, sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin geçmişini daha eski tarihlere dayandıran görüşler de bulunmaktadır. Bu düşüncenin ilk kez 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başında Almanya'nın Baden Bölgesi'nde Kara Ormanların (Schwarzvald) yok oluşunu önlemek amacıyla çıkarılan yasalarda yer aldığı öne sürülmüştür (Kılıçoğlu P. 2005).

Bu kavram resmî olarak ilk kez 1987 yılında Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland'in başkanlığında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından yayımlanan “Ortak Geleceğimiz” (Brundtland Raporu) adlı raporda kullanılmıştır. Buna göre sürdürülebilir kalkınma, “Bugünün ihtiyaçlarını gelecek nesillerin de kendi ihtiyaçlarını karşılamalarında ödün vermeden karşılamak” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım dâhilinde sürdürülebilir kalkınma şematize edildiğinde üç daire modeli (threepillar veya threecircles model) ortaya çıkmıştır. Bu modele göre ancak ekonomik, sosyal ve çevresel anlamda eş zamanlı ve eşit kalkınma sürdürülebilirliği getirebilir. Aksi takdirde sürdürülebilirlik yerine dayanılabilir (bearable), yaşanabilir (viable) ve adil (equitable) gibi ifadeler kullanılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın tanımına dönüşecek olursa, tanım içerisinde ihtiyaç ve ödün verme kavramları yer almaktadır. İhtiyaç kavramı toplumların temel ihtiyaçlarına işaret ederken ödün verme ile bir kısıt unsuru gözler önüne serilmektedir. Bu kısıtlama çevrenin günümüzde ve gelecek nesillere yönelik toplumsal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanabilirliği noktasında sınırlayıcı durumudur. Bir başka ifadeyle çevresel açıdan refah olmadıkça toplumsal ve ekonomik açıdan da refahtan söz edilmesi mümkün değildir.

Sürdürülebilir Kalkınmanın Amaç ve Hedefleri

Sürdürülebilir kalkınma kavramının anlaşılabilmesi bu kavramın amaç ve hedeflerinin neler olduğuyla doğrudan bağlantılıdır. 2000 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda barış, kalkınma, insan hakları, çevre gibi konuların yer aldığı 60'a yakın hedef belirlenmiştir. Ortak Geleceğimiz (Brundtland Raporu) Raporu'nda sürdürülebilir kalkınmanın hedefleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

1. Büyümeyle canlandırmak
2. Büyümenin kalitesini değiştirmek
3. İş bulma, yiyecek, enerji, su ve sağlık konularındaki temel ihtiyaçları karşılamak
4. Sürdürülebilir bir nüfus düzeyini garanti altına almak
5. Kaynak tabanını korumak ve zenginleştirmek

6. Teknolojiyi yeniden yönlendirmek ve riski yönetmek

7. Karar verme sürecinde çevre ve ekonomiyi birleştirmek

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması yukarıdaki faktörlerle bağlantılıdır. Ancak bu faktörlerin tümünün her ülke için aynı anda gerçekleşmesinin mümkün olmayacağı düşünülmektedir. Çünkü sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi önünde tüketim ve üretim kalıplarının değiştirilmesinin güçlüğü, ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için doğal kaynakların doğru stratejilerle yönetilememesi, gerek ulusal gerekse uluslararası boyutlarda gelir dağılımının eşitsizliğindeki artış ve bu durumun küresel refah, huzur ve güvenliği tehlikeye düşürmesi gibi birtakım engeller yer almaktadır (Alagöz M.2007).

Bu hedeflere bakıldığında sürdürülebilir kalkınmanın amaç ve hedeflerini ekonomi, insan, çevre ve teknoloji açısından değerlendirmek uygundur. Ekonomik anlamda yaşam tarzının değiştirilerek verimliliğin artırılması, enerji ve doğal kaynakların kullanımında daha dikkatli davranılması, kaynak kullanımını minimize edecek temiz üretim teknolojilerinin kullanımı, dengesiz gelir dağılımının düzeltilmesi ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi, eğitim ve sosyal hizmetleri ulaşımda adaletin sağlanmasıdır (Yaylalı B. 2009). İnsani açıdan nüfus artışının dengelenmesi, kırsal kalkınmayı sağlayarak şehirlere göçün engellenmesi, kentleşmenin yarattığı çevresel sorunların mümkün olduğunca azaltılması, eğitim standartlarının iyileştirilmesi, sağlık hizmetlerine ulaşılabilirliğin artırılması, kültürel çeşitliliğin korunması, sosyal durumun iyileştirilmesi, kadınların eğitime ve sağlığına önem verilmesi, çevre koruma eğitiminin başlatılması/yaygınlaştırılması olarak değerlendirilmektedir (Yaylalı B. 2009).

İnsani açıdan nüfus artışının dengelenmesi, kırsal kalkınmayı sağlayarak şehirlere göçün engellenmesi, kentleşmenin yarattığı çevresel sorunların mümkün olduğunca azaltılması, eğitim standartlarının iyileştirilmesi, sağlık hizmetlerine ulaşılabilirliğin artırılması, kültürel çeşitliliğin korunması, sosyal durumun iyileştirilmesi, kadınların eğitime ve sağlığına önem verilmesi, çevre koruma eğitiminin başlatılması/yaygınlaştırılması olarak değerlendirilmektedir (Yaylalı B. 2009).

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel açıdan hedefleri su kaynakları ile tarım arazilerinin kullanımında verimliliğe önem verilmesi, verimin artırılması amacıyla teknolojilerin geliştirilmesi, biyoçeşitliliğin korunması, doğal kaynakların korunması, sulama tekniklerinin daha dikkatli kullanılması, yüksek verimli tarım arazilerinin tarım dışı aktivitelerde kullanımının önlenmesi, dağ yamaçlarındaki steplerde bulunan tarım arazilerinin genişletilmesinin engellenmesi, ormanların ve sulak alanların yok edilmesinin durdurulması veya minimuma indirilmesi şeklinde ifade edilmektedir (Yaylalı B. 2009).

Sürdürülebilir kalkınmanın teknolojik açıdan amaç ve hedefleri ise ekosistemi kirletmeyen, doğal kaynakların kullanımını en aza indiren, daha verimli ve temiz teknolojilerle mevcutların değiştirilmesi, küresel karbondioksit (CO₂) salınımının sınırlandırılması amacıyla karbon emisyonunun azaltılması ve diğer sera gazlarının atmosferik seviyelerinin kısa süre içinde kararlı hale getirilmesi, zamanla fosil yakıt kullanımının azaltılarak enerji kaynaklarının sürdürülebilir hale getirilmesi, alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi, ozon tabakasının korunması amacıyla kloroflorokarbonların (CFC) kullanımının hızla terk edilmesi, doğal sistemlerin desteklenmesi, geleneksel ve kirletici ihtiva eden teknolojilerin kullanımının terk edilmesi, geri dönüşüme önem verilmesi ve toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesidir (Yaylalı B. 2009).

Sürdürülebilir kalkınmanın başarılı olabilmesi için kavramın üç boyutu üzerinde tartışmalar yapılmaktadır. Bunlar; Ekonomik, Sosyal ve Çevresel boyuttur (Haris, 2000; Demirayak, 2002; Ergün ve Çobanoğlu, 2012)

Ekonomik Boyut

Kıt olan kaynakların kullanımı ile ilgilidir. Ekonomik olarak sürdürülebilir bir sistem, mal ve hizmetleri devamlılık esaslarına göre üretebilen, tarımsal ve endüstriyel üretime zarar veren sektörel dengesizliklerden sakınan, iç ve dış borçların yönetebilir düzeyde sürdürülebilirliğini sağlayan sistemdir.

Sosyal Boyut

İnsan odaklıdır. Sosyal olarak sürdürülebilir bir sistem, eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetlerin yeterliliği ve eşit dağılımı, cinsiyet eşitliği, politik sorumluluk ve katılımı sağlayabilen sistemdir.

Çevresel Boyut

Biyolojik ve fiziksel sistemlerin dengeli olması öngörülür. Amaç, ekosistemlerin değişen koşullara adapte olmasının sağlanmasıdır. Çevresel olarak sürdürülebilir bir sistem, kaynak temelini sabit tutarak, yenilenebilir kaynak sistemlerinin ya da çevresel yatırım fonksiyonlarının istismarından kaçmalı ve yenilenemeyen kaynaklardan yalnızca yatırımlarla yerine yeterince konulmuş olanları tüketmelidir. Bu sistem aynı zamanda ekonomik kaynak olarak sınıflandırılmayan, biyolojik çeşitlilik, atmosferik denge ve diğer ekosistem unsurlarının korunmasını da içerir. Dünya ekonomik kalkınma komisyonuna göre sürdürülebilir kalkınma, çevresellik, ekonomik ve sosyal eşitlik ilkelerinin eş zamanlı olarak benimsenmesini gerektirmektedir. Kalkınma eğer ortalama yaşam niteliğini azaltmıyorsa sürdürülebilir niteliktedir. Kaynakların bu günkü ihtiyaçları karşılama sağlanırken, gelecek kuşaklarında kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanını ellerinden almamak gerektiğine vurgu yapan sürdürülebilir kalkınmanın diğer hedefleri ise, sosyal dayanışmayı sağlamak, ekonomik yapabilirliği artırmak ve biyolojik sorumluluğu yerleştirmektir (Sarıkaya, M. ve Kara, F. Z., 2007).

ÇEVRE VE KALKINMA SORUNLARI

Özellikle 2.Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan hızlı yapılanma, kapitalist/teknolojik/endüstriyel gelişme ve kontrolsüz nüfus artışı ile birlikte, doğal sistemler tüm alanlarda çağın dışına itilmiş ve tüketimin ön planda olduğu kontrolsüz bir kalkınma süreci ortaya çıkmıştır. Ancak, 1960'ların sonunda ekolojik dengelerin bozulmakta olduğu ve bunun nedeninin de çevre ve kalkınma arasındaki bağların göz ardı edilmesi olduğu fark edilmeye başlanmıştır.

Torunoğlu (2003) tarafından kalkınma, klasik kapitalist model tarafından belirlenen günümüz modern toplumlarında salt ekonomik bir çerçevede, kişi başına düşen gelirin artırılması olarak tanımlanmıştır (Torunoğlu, E. 2003). Bu kalkınma modelinde sınırsız üretim, mevcut kaynakların sınırsız tüketimi ve yüksek kar payı ön plana çıkmaktadır. Geleceği yok sayan bu modelde, kaynakların sömürülmesi, ülke ve kıta ölçeğinden küresel ölçeğe taşınmıştır (Minibas, T. 2003). Fosil kökenli sınırlı kaynaklara olan bağımlılık, doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesi, sınırsız tüketim sonucu açığa çıkan atıklar, sağlıksız kentleşme ve çevreye verilen yıkıcı zararlar; dünya üzerinde iklim değişiklikleri, küresel ısınma, su kaynaklarının kirlenmesi, ozon tabakasının aşınması, soyların tükenmesi ve doğal habitatların özelliklerini yitirmesi, vb gibi sonuçlar doğurmaktadır.

Çevre ve ekolojiyi tehdit eden bu sorunların ancak yeni ve geniş bir bakış açısı ile ele alınması zorunluluğu sonucu, çevre ve kalkınmada sürdürülebilirlik kavramını doğurmuştur.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE ÇEVRE ETİĞİ İLİŞKİSİ

Son yıllarda çevre ve kalkınma olguları dünyanın gündemini öylesine doldurmaktadır ki, bu iki olguyu birbirinden ayrı olarak ele almak mümkün olmamaktadır. Kavram olarak incelendiğinde, çevre ve kalkınmanın insanlığın devamı için vazgeçilmez yaşamsal unsurları içeren ve birbirini çağrıştıran terimler olduğu görülmektedir (Baykal, H. ve Baykal, T., 2008). Çevre koruma ve kalkınma arasındaki bu ilişki günümüzün çevre yönetimine ilişkin en çok tartışılan konularından biridir.

Özellikle gelişmekte olan ülkeler, kalkınmak ve bunu yaparken de doğal kaynaklarını kullanmak zorundadırlar. Doğal kaynakların kullanımı ise bu kaynakların bir anlamda istismarı ve çevresel değerlerin tahrip edilme riskini ortaya çıkarmaktadır (Yıldırım, U. ve Öner, Ş., 2003). Bu da o dönemde kalkınmanın kaçınılmaz bir sonucu olarak kabul edilmektedir. 20. yüzyıldan itibaren hızla kalkınan ülkeler sosyal refaha ulaşmışlar ve ekonomik kalkınmalarını tamamlamışlardır. Ancak insan ihtiyaçlarının sonsuzluğu, taleplerinde sonsuzluğunu gerektirmiş, ortaya çıkan yeni talepler teknolojinin devamlı gelişmesini sağlamıştır. Ne var ki, doğal kaynakların sınırlı olması ve dünya nüfusunun hızla artmasına karşılık, doğal kaynaklar azalmaya, mekanlar daralmaya ve kirlenmeye başlamıştır. Ülkelerin teknolojik bilgi ve ekonomik yönden yarışma içinde olması dünya ticaretinin gelişmesine ve sınırları aşmasına sebep olmuştur. Hızla gelişen sanayileşme, kentleşme, tarımın modernleşmesi, teknoloji ve ekonomideki gelişmeler, kaynak-ihtiyaç dengesini bozmuş, sosyal refahı elde etme gayretleri insanlığın geleceğini tehdit etmeye başlamıştır (Baykal, H. ve Baykal, T., 2008). Böylece, ekonomik olarak kalkınmak mı? yoksa çevresel değerleri korumak mı? ikilemini aşma çabasıyla sürdürülebilir kalkınma kavramı geliştirilmiştir.

Aslına bakılırsa gelişmiş ülkeler, uzun yıllar çevreye verdikleri zararı ve doğal kaynakların sınırlılığını görmezden gelmişlerdir. Ancak çevre kirliliğinin insan sağlığına zarar vermeye ve yaşam koşullarını olumsuz etkilemeye başlaması, yakın gelecekteki ekonomik faaliyetlerin kaynak yetmezliği sebebiyle bir darboğaza gireceğinin görülmesi sürdürülebilir kalkınmanın önemini artırmıştır (Ergülen, A. ve Büyükkeklik, A., 2008). Uzun dönemde çevresel kaliteyi dikkate alan ve kaynakların israf edilmeden optimum kullanımını amaçlayan sürdürülebilir kalkınma; ekolojik denge ve ekonomik büyümeyi birlikte ele alan, hem doğal kaynakların etkin kullanımını sağlayan, hem de çevresel kaliteye önem veren bir kavramdır (Gürlük, S., 2001). Kavram ilk kez 1987 yılında BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayınlanan “Ortak Geleceğimiz” raporunda detaylı biçimde ele alınmış ve “Bugünün ihtiyaçlarının, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasından ödün vermeden karşılanabilmesi süreci” olarak tanımlanmıştır. Ayrıca raporla çevrenin korunması ve kalkınma paradoksunun çözümü olarak önerilen sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, 1992 yılında Rio’da toplanan “BM Çevre Ve Kalkınma Konferansında” insanlığın ortak kalkınma stratejisi olarak benimsenmiştir (Yaylı, H., 2012). Böylece çevrenin ve biyoçeşitliliğin gelecek kuşaklar için korunması, iklim değişiklikleri ve doğal kaynaklar konusunda dikkatli davranılması, kaynakların toplumlar arasında adil dağılımı, insan haklarının korunması, yoksullukla mücadele, küresel eşitliğin sağlanması, sosyal adalet ve ekonomik gelişme gibi konular kavramın kapsamı alanına girmiştir.

Etik sıfatı uzunca bir süre sadece bireylerarası ilişkilerde söz konusu olan davranışları anlatmak üzere kullanmakta iken (mikrosfer); günümüzde bireylerin gezegen üzerindeki bütüncül toplumlara ve onların değerlerine karşı bazı sorumluluklar taşıması, teknolojik gelişmelerin onlara zarar vermesinden kaçınması gibi değerleri de içinde alacak şekilde (makrosfer) genişlemiştir. Etiğin mikrosferden makrosfere doğru genişlemesi ile insan merkezli etik terk edilerek, canlı merkezli etik, son aşamada da çevre merkezli etik doğmuştur (Ergün ve Çobanoğlu, 2012).

Çevre merkezli etik yaklaşım doğal kaynakların hızla tükenmekte olduğu dünyamızda, ekolojik dengeyi koruma adına insan merkezli etik anlayışa alternatif olarak ortaya çıkmış bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, insan, canlı- cansız bütün varlıklar bir bütün olarak değer taşımakta ve korunmayı hak etmektedirler. Bu özelliği ile çevre merkezli etik yaklaşımı, sistem yaklaşımına uygun, ekolojik krizin aşılabilmesine yönelik ortaya konulmuş kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşım olarak nitelendirilebilir. Çünkü Tepe'nin de belirttiği gibi (1991); bu görüşün savunucuları insanın ve diğer türlerin iyi bir şekilde yaşamlarını sürdürmesinden daha ileri bir değer olarak, doğanın kendi başına varlığının bir değer olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu yaklaşımda insan, diğer varlıklardan ayrı bir değer olarak ele alınıp incelenmez ve ekosistemin öğeleri arasındaki bağımlılığa dayanan karşılıklı ilişkilerin bozulmadan devamına önem verilir. Özellikle çevre merkezli etik yaklaşımın değişik versiyonları olan derin ekoloji yaklaşımı ve ekofaşizm gibi yaklaşımlarda insan diğer bütün canlılarla, hatta cansız varlıklarla eşdeğer tutulur ve insan nüfusunun hızla artışı ekolojik sorunların temel kaynağı olarak görülür (Ergün ve Çobanoğlu, 2012).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının kapsamlı bir tanımının yapılmasıyla birlikte, üretim ve tüketim sirkülasyonundan ibaretmiş gibi gözükten klasik ekonomi anlayışı yerini, üretimin kısıtlı bir ekosistem içinde oluştuğunu kabul eden ve çevre korumanın önemini de vurgulandığı yeni bir anlayışa bırakmıştır (Yücel, F., 2003). Bu anlayışla 1992 yılında Rio'da düzenlenen konferansa devlet ve hükümet başkanlarını yanı sıra, iş dünyası ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin, bilim dünyası ve toplumun tüm kesimlerinin temsilcilerinin de katılımı sağlanmıştır. Konferansta yapılan tartışmalarda ve alınan kararlarda sürdürülebilir kalkınma için devlet veya hükümetlerin yanında iş dünyası, sivil toplum kuruluşları ve toplumun tüm kesimlerinin aktif olarak katılımlarının sağlanmasının önemi üzerinde durulmuştur.

İşletmeler ve sivil toplum kuruluşlarının toplum içerisindeki rollerinin artması sürdürülebilir kalkınmanın iş dünyasında daha fazla ele alınmasını sağlamıştır. Çokuluslu şirketlerin satın alma, üretim ve yatırım kararları ve yeni teknolojiler geliştirmelerinin yanında toplum ve çevre üzerindeki etkileri sorumluluklarını artırmıştır (Gardiner, L., Rubbens, C. ve Bonfiglioli, E., 2003).

Günümüz dünyasında küreselleşme hareketlerinden dolayı bir ülkenin veya firmanın gerçekleştirdiği faaliyetten diğerlerinin dolaylı veya dolaysız etkilenmesi kaçınılmazdır. Başka bir ifadeyle çevresel açıdan bakıldığında; sanayileşmiş ülkelerin veya çevreye duyarlı olmayan işletmelerin ortaya çıkardığı atıkların doğaya yayılarak ülke ve ulus farkı gözetilmeksizin bütün insanlığı ve doğal yaşamı tehdit ettiği görülmektedir. Böyle bir durum gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde yaşanan sanayileşme çabalarının gelecek nesilleri nasıl tehdit ettiğinin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Alagöz M.2007). Şirketlerin, ekonominin üretken kaynaklarını temsil etmesinden dolayı şirket desteği olmadan toplumun sürdürülebilir kalkınmayı başaramayacağı kabul edilmektedir. Dolayısı ile özel şirketlerin sadece ekonomik değer yaratması ve yaşam standartlarını artıran mal ve hizmet üretmesini değil aynı zamanda yaptıkları faaliyetlerden dolayı, sebep oldukları farklı çevresel ve sosyal problemleri azaltmak için çalışmalarını gerekmektedir (Hahn, T. ve Scheermesser, M., 2006). Bir işletmenin sürdürülebilir kalkınmayı desteklemesi için hem kendisi hem de toplum adına yarar sağlayacak dört önemli faktör bulunmaktadır (Rodriguez, M.A., Ricart, J.E. ve Sanchez, P., 2002) ; Fiziksel nedenler, doğal kaynakların sınırlı olması ve giderek azalması dolayısı ile şirketlerin sürdürülebilir kalkınmaya daha duyarlı olmasını sağlayan birinci sebeptir. İkinci sebep ise sosyal nedenlerdir. Globalleşmeye bağlı olarak şirketlerin toplumdaki rollerinden dolayı, toplumun şirketlerden beklentileri artmakta ve daha fazla sorgulanmaktadır. Üçüncüsü etik nedenlerdir. Şirketlerinde toplumun bir parçası gibi düşünülerek bireyler gibi etik davranışlar sergilemesi güveni artıracaktır. Dördüncü neden ise bu üç faktörün bir sonucudur. Şirketin tüm üyeleri tarafından paylaşılan değer ve inançlar

doğrultusunda hareket etmesi başarı için oldukça önemlidir. Bu bakımdan sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde sivil toplum kuruluşları ve işletmelerin desteğinin ve katılımının sağlanması büyük önem arz etmektedir.

SONUÇ

İnsanoğlu varoluşundan itibaren çevreyle doğrudan etkileşim içinde bulunmuştur. Refah seviyesini yükseltmek için onu kullanmış ve gelişen teknolojinin de yardımıyla yaşadığı çevreyi sürekli değiştirmiştir. Refah artışı için doğal kaynakların süreklilik kullanımı ve çevrenin değiştirilmesi, insanlığın ve diğer canlıların geleceğini tehdit eder boyutta kaynakların tükenmesine, çevresel bozulmalara ve kirlenmelere neden olmuştur.

İnsan refahının artırılması devamlı olacaksa çevrenin ve doğal kaynaklarında devamlılığının sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda çevresel sürdürülebilirlik ön plana çıkmakta ve doğal kaynakların sürekliliğinin sağlanması anlamına gelmektedir. Kaynakların kullanım düzeyinin, bu kaynakların kendini yenileme hızını; salınan kirlenmelerin oranının, doğal kaynakların bu kirlenmeleri işleme tabii tutma hızını aşması gerekmektedir. Biyo-çeşitliliğin, insan sağlığının, hava, su ve toprak kalitesinin, hayvan ve bitki yaşamlarının korunması da çevresel sürdürülebilirlik içinde yer almaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma ilkesinin bugünkü nesillere yüklediği sorumluluk diğer canlı ve cansız varlıklarla, bunlar arasındaki sistematik ilişkiyi kapsamayıp, sadece gelecek insan nesli için bazı fedakârlıklarda bulunmayı gerektirdiğinden Kantçı yaklaşıma göre yapılacak bir değerlendirmede sürdürülebilir kalkınmanın çevre merkezli etik açısından bir değerinin bulunmadığı söylenebilir. Çünkü eylemin sonucu ne olursa olsun, amacı ekolojiyi bir bütün olarak korumak değil, sadece gelecek insan neslini korumaktır.

KAYNAKLAR

- Alagöz M. (2007). Sürdürülebilir Kalkınmada Çevre Faktörü: Teorik Bir Bakış. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi. s.11.
- Baykal, H. ve Baykal, T., (2008), Küreselleşen Dünya'da Çevre Sorunları, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:5, Sayı:9, ss:1-17
- Dulupçu M. A. (2001). Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler. Dış Ticaret Dergisi. s.20.
- Ergülen, A. ve Büyükkeklik, A., (2008), Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik ve Çevre Boyutları Açısından Atık Yönetimi ve E-Atıklar, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, ss:19-30
- Ergün ve Çobanoğlu, (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
- Gardiner, L., Rubbens, C. ve Bonfiglioli, E., (2003), Big Business, Big Responsibilities, Corporate Governance, Vol. 3, No. 3, pp: 67-77.
- Gürlük, S., (2001), Dünyada ve Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Sürdürülebilir kalkınma, Uludağ üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sayı:4, Kış Dönemi Aralık
- Hahn, T. ve Scheermesser, M., (2006), Approaches To Corporate Sustainability Among German Companies, Corporate Social Responsibility and Environmental Management, Published Online 15 February, in Wiley Inter Science, pp:150-165
- Han E. ve Kaya A. A. (2008). Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika. 6. Baskı. Nobel Yayın Dağıtım Ankara.
- Haris, 2000: 5-6 ; Demirayak, 2002: 4 ; Ergün ve Çobanoğlu, 2012: 101 ; Gürlük, 2010: 868.
- Kılıçoğlu P. (2005). Türkiye'nin Çevre Politikalarında Sürdürülebilir Gelişme. Turhan Kitabevi Yayınları- Ankara.
- Minibas, T. (2003). Sürdürülebilir kalkınma ve etkileri. Ankara: Tübitak

- Rodriguez, M.A., Ricart, J.E. ve Sanchez, P., (2002), Sustainable Development and the Sustainability of Competitive Advantage: A Dynamics and Sustainable View of the Firm, Sustainable Development and Competitive Advantage, Vol. 11, No. 3, pp:135-146
- Sarıkaya, M. ve Kara, F. Z., (2007), Sürdürülebilir Kalkınmada İşletmenin Rolü: Kurumsal Vatandaşlık, Celal Bayar Üniversitesi İİBF, Yönetim ve Ekonomi, Cilt: 14, Sayı: 2, ss:221-233
- Torunoglu, E. (2003). Tübitak Vizyon 2023: Panel için notlar: Sürdürülebilir kalkınma paradigması üzerine ön notlar. Ankara: Tübitak.
- Yaylalı B. (2009). Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde İklim Değişikliği, Diğer Çevre Sorunlarıyla Etkileşimi ve Türkiye Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Anabilim Dalı.
- Yaylı, H., (2012), Çevre Etiği Bağlamında Kalkınma, Çevre ve Nüfus, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:2012/1, Sayı:15, ss:151-169
- Yıldırım, U. ve Öner, Ş., (2003), Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımının Türkiye'ye Yansımaları: GAP'ta Sürdürülebilir Kalkınma ve Yerel Gündem 21, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt: 12, Sayı:4, ss:6-27
- Yücel, F., (2003), Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Çevre Korumanın ve Ekonomik Kalkınmanın Karşılıklı ve Birlikteliği, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:11, Sayı:11, ss:100-120